

AUREL COSMA-Junior

DOCTOR AL FACULTĂȚII DE DREPT DIN PARIS

FOST DEPUTAT ȘI PUBLICIST

258 366

Generalul Berthelot și dezrobirea
Românilor

GENERALUL BERTHELOT

ȘI

DEZROBIREA ROMÂNILOR

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201301600

B U C U R E Ș T I
IMPRIMERIILE INDEPENDENȚA
STRADA R. POINCARÉ No. 17
1932

Generalul Berthelot și dezrobirea Românilor

S'au împlinit un an de zile dela moartea Generalului Berthelot. Amintirea morții sale trebuie să răscolească în sufletele noastre toate sentimentele de grațitudine și de iubire ce le-a avut și le va avea totdeauna neamul românesc pentru Franța și trebuie să evoce în memoria noastră toate faptele eroice cu cari a contribuit Generalul Berthelot la făurirea României Mari.

Suntem datori să arătăm încă odată lumii, că alianța între România și Franța nu este o simplă comunitate de interese fixată într'un tratat diplomatic sau militar, ci este o legătură permanentă și indestructibilă, creată de aceeași origină latină, menținută de aceleași aspirațiuni de humanitate și de civilizație și pecetluită cu sângele eroilor francezi, a căror trupuri de martiri s'au unit pe vecie cu pământul sfânt al Mărășeștilor.

Se cuvine să aducem tot prinosul nostru de recunoștință popoului francez care a știut să ne trimită în timpurile cele mai grele ale războiului pe cei mai aleși și viteji fii ai săi, în frunte cu Generalul Berthelot, cari au luptat alături de armata română pentru izbânda idealului nostru național.

Să ne reculegem inimele noastre îndurerate de dispariția Generalului Berthelot și pentru mângâierea și incurajarea noastră, să ridicăm la lumina zilei pentru câteva clipe din memoria noastră faptele acestui mare ostaș, a cărui nume și activitate vitejească este eternizată pe cele mai împodobite pagini ale istoriei dezrobirii noastre naționale.

Generalul Berthelot ne-a fost cetățean de onoare și dragostea lui pentru noi era atât de mare, încât s'a simțit tot așa de atașat de România ca de propia sa patrie. El ne-a iubit, iar noi l-am adorat. L-am adorat atât de mult, încât jalea națiunii noastre era

poate mai mare decât durerea Franței, când la 28 Ianuarie 1931 știrea tristă a morții sale ne-a zguduit inimele și ne-a umplut ochii de lacrimi.

La un an dela moartea Generalului Berthelot avem o pioasă datorie ca să cinstim amintirea sa scumpă, pe care am așezat-o cu sfințenie în pantheonul sufletului și al vitejiei românești, unde este păstrată ca o comoară națională sub nimbul recunoștinței neamului românesc.

Nu voi face aici biografia Generalului Berthelot și nu voi scoate la suprafață toată activitatea sa militară pe care a desfășurat-o în timpul războiului mondial pentru victoria armatelor aliate, fiind-că această activitate este prea bogată, ci voi aminti numai câteva din faptele sale mărețe cari l-au făcut nemuritor în istoria noastră și cari au cimentat pentru totdeauna înfrățirea franco-română atât de necesară pentru menținerea păcii și a dreptății între popoare mai ales aici la poarta orientului.

Marea legătură între poporul nostru și Generalul Berthelot începe după intrarea României în acțiune, în momentele cele mai critice ale luptelor noastre din 1916, când Franța a trimis pe lângă armata română o misiune de vreo 400 de ofițeri și peste o mie de grade inferioare, în frunte cu Generalul Berthelot, ca să ne dea tot ajutorul și să ne aducă experiența celor doi ani de războiu, să ne reorganizeze și să ne înzestreze armata cu acele mijloace și materiale de războiu, cari s'au dovedit în cursul primilor doi ani de războiu ca fiind cele mai eficace și cari au dat cele mai bune rezultate.

Erau critice momentele acestei epoci care a urmat după intrarea României în războiu, deoarece armata noastră avea să lupte cu greutate de neînchipuit. Lipsa materialului de războiu, lipsa de mitraliere, de tunuri și muniții, lipsa de îmbrăcăminte și imposibilitatea monetară de a le procura, apoi lungimea foarte mare a frontului, erau o serie de împrejurări cari au concurat la dezastrul campaniei din 1916 și la retragerea armatei noastre pe Siret. Am luptat în condiții foarte inferioare, fără artilerie grea și fără aviație față de o armată bine organizată și înzestrată cu un armament superior. Dar am luptat ca niște eroi din povești. Vitejia dorobanțului nostru a rămas legendară, pentru-că avea să înfrângă nu numai pe dușman, dar și mizeria, pentru-că a știut să învingă această mizerie și pentru-că a știut să arate dușmanului că ero-

ismul românesc nu cunoaște margini. Armata noastră, redusă la un mănunchi de viteji față de rândurile îngroșate ale dușmanului întărit cu materiale de războiu, a știut să țină piept puhoiului cutropitor, nu atât cu armele, cât mai ales cu sufletul plin de entuziasm și de curaj, cu acel suflet național și patriotic, care n'a putut fi distrus nici cu focul și nici cu baioneta.

În mijlocul acestor zile grele, la 16 Octombrie 1916, sosește în România Generalul Berthelot cu misiunea franceză.

* * *

Cunoaștem cu toții marea bătălie dela Marna câștigată de mareșalul Joffre asupra armatei germane, care călcând neutralitatea Belgiei și invadând-o, a atacat Franța din toate părțile și a năvălit asupra Parisului. Franța, adânc pătrunsă de spiritul respectării tratatelor internaționale și a neutralității Belgiei, nu se putea aștepta la această lovitură primită din nord, și a fost nevoită să-și întindă frontul față de Germani și să sară în ajutorul armatei belgiene, care lovită brusc, a ridicat imediat armele pentru apărarea neutralității și a teritoriului său. Pentru Nemți tratatul de neutralitate al Belgiei era numai o zdreanță de hârtie, — expresia este a lor — pe care interesele strategice ale lor au rupt-o fără multe scrupule. Ei veneau cu o repezeală fulgerătoare și atacau fără întrerupere, având un plan premeditat și bine organizat. Socoteau că Belgia surprinsă de călcarea neutralității sale, nu va mai avea timpul ca să opună vreo rezistență și astfel drumul spre Paris va fi deschis și liber, fără ca francezii la rândul lor să aibe timp de a mai putea împiedeca o invaziune din nord. Unele patrulă germane au ajuns până la vreo 22 kilometri de fortificațiile Parisului. Toată lumea era cuprinsă de spaimă, toți vedeau înfrângerea armatei franceze ca sigură. Erau zile periculoase pentru Franța. Guvernul francez, precum și toate cercurile conducătoare, înfricoșate de desfășurarea evenimentelor, s'au refugiat la Bordeaux; numai populația Parisului a stat neclintită și cu deplină credință în biruința vitejiei franceze. Și în aceste momente de grea cumpănă, Franța și-a avut omul ei providențial. Era generalismul armatelor franceze, mareșalul Joffre, care a priceput imediat situația și a înțeles că numai o retragere pentru a pregăti o ofensivă de revanșă ar putea salva armatele aliate. Strategia sa era, ca aceste armate prin contra atacuri violente și scurte să împiedice sau chiar să întârzie marșul dușmanului și în acest timp armatele aliate retrăgându-se.

să-și regrupeze și să-și reconstituiască forțele și să se pregătească pentru ofensiva decisivă care trebuia deschisă într'un moment oportun. Era o răspundere mare pe care și-a luat-o mareșalul Joffre, pentru-că dela succesul acestor operațiuni depindea și soarta Franței. Astfel mareșalul Joffre n'a ezitat să ordone retragerea generală care a durat 10 zile. La 6 Septembrie 1914 armatele aliate au ajuns pe Marna și în această zi istorică, Joffre, văzând trupele franceze și cele engleze de sub comanda mareșalului French, refăcute și gata de luptă, a deschis focul pe toată linia dela Vosges până în Picardia și a lansat faimosul său ordin de zi prin care a făcut apel către soldații săi că: „în clipa în care se angajează o bătălie dela care depinde salvarea țării, nu mai este momentul de a privi înapoi; toate eforturile trebuiesc întrebuintate pentru a ataca și a împinge pe dușman. O trupă care nu mai poate să avanseze, va trebui cu orice preț să-și păstreze poziția și mai bine să moară pe loc decât să se retragă“. Acest ordin al mareșalului Joffre a înălțat și mai mult moralul armatei franceze. Bătălia s'a deschis pe Marna și după 6 zile de lupte crâncene, trupele germane înfrante au fost împinse la vreo 100 de kilometri înspre nord. Bătălia dela Marna a fost câștigată, iar drumul Parisului era definitiv închis. Deși această bătălie nu era finală ca Austerlitz sau Jena, ea era însă decisivă pentru soarta războiului. Franța a fost salvată și învingătorul dela Marna a arătat Nemților, că pe acolo nu se putea trece.

* * *

Am arătat în câteva rânduri istoria bătăliei dela Marna, deoarece mâna dreaptă și ajutorul cel mai prețios al mareșalului Joffre, care a pregătit și a condus această bătălie, era tocmai generalul Berthelot care după intrarea României în război a fost trimis de învingătorul dela Marna să reorganizeze armata română și să pregătească o Marnă românească. Nici nu putea Franța să aleagă un om mai destinat pentru această misiune grea și delicată, decât pe acela, care a dat dovadă de un spirit de organizare și de îmbărbătare în cele mai grele zile pe cari le-a trăit Franța în August 1914. Nici nu putea Franța să-i trimită gloriosului nostru Rege Ferdinand I-ul și eroicei noastre armate un colaborator mai talentat, mai sincer și mai atașat, decât pe generalul Berthelot, care alături de vitejii noștri comandanți și-a îndeplinit misiunea sa până la sfârșit

pregătind mai întâi bătălia dela Mărășești, iar mai târziu dezrobirea noastră a tuturor.

Generalul Berthelot a sosit în România împreună cu misiunea franceză la 16 Octombrie 1916. Situația pe care a găsit-o la noi era dureroasă. Intrarea României în război a avut ca efect să ridice de pe frontul francez vreo 40 de divizii austro-germane și decongestionând acest câmp de luptă, să ușureze mult situația Franței, dar aceste divizii s'au năpustit asupra României și au atacat-o cu atâta ură și cu atâta vehemență, încât armata noastră fără arme suficiente și fără muniții, luptând în condiții mult mai desavantajoase și cu un număr mic de divizii, dar toate înflăcărate de văpaia dragostei nețărnumite pentru țară și tron care clo-cotea în inimile dorobanților noștri, n'a putut să oprească năvala dușmanului. Nemții au înaintat pretutindeni, iar rezultatul defavorabil al bătăliei de pe Argeș și Neajlov a provocat retragerea armatei noastre până la linia Siretului, care părea mai potrivită din punct de vedere strategic pentru apărarea petecului de pământ care ne-a mai rămas. Erau cele mai tragice zile ale neamului nostru, când o țară întreagă a trebuit să se restrângă pe pământul Moldovei, care a rămas cetatea nebiruită a Românis-mului, și a trebuit să îndure cele mai negre mizerii pe cari ursita nedreaptă i le-a rezervat. Dar nimeni nu poate fi învinuit de această tragedie, care nu se datorește decât întârzierii ofensivei rusești, izolării și distanței prea mari între România și Aliați și în sfârșit lipsei de înzestrare a armatei noastre cu suficiente materiale de război. S'a criticat momentul intrării noastre în acțiune, care trebuia întârziat până ce România putea fi pregătită de război. Ori să fim drepti, intrarea noastră în război în acel moment era cerută de nevoile imperioase ale cauzei Aliaților și mai ales de necesitatea de a ușura frontul francez, și atunci România, ca o soră mai mică și credincioasă, fără să-și mai examineze prea mult situația ei, a sărit în ajutorul Franței și s'a jertfit pe sine însăși ca să dea o nouă dovadă de iubire față de poporul francez. Și Franța n'a uitat acest lucru. Neamul nostru a îndurat calvarul suferințelor pribegiei, dar răsplata n'a întârziat să vie. Franța ni l-a trimis pe generalul Berthelot, care împreună cu armata sa franceză și alături de armata noastră au deschis calea făuririi României-Mari de astăzi și a unității noastre naționale.

Care era misiunea generalului Berthelot în România ?

În primul rând să asigure coordonarea operațiunilor militare de pe frontul român cu acelea de pe celelalte fronturi, și în al doilea rând să reorganizeze cadrele armatei române, precum și școlile de instrucție militară pe baza experiențelor câștigate în primii ani de război.

Dar generalul Berthelot n'a făcut numai atât. El a servit țara noastră și a ajutat neamul nostru, după cum și-ar fi servit propria sa patrie. El era părintele legendar al refacerii noastre, supranumit de poporul nostru „taica Bertălău“.

Misiunea franceză a sosit în țară în toiul dezastrului din 1916 când lumea înspăimântată avea nevoie de cineva care să o mângâie, să o încurajeze, când armata noastră împrăștiată avea nevoie de cineva care cu priceperea sa, cu tactica sa și cu experiența sa în materie de retrageri să o regrupeze, să-i organizeze o retragere cât mai ușoară și cât mai puțin periculoasă. Și acesta era generalul Berthelot, care nu mai putea împiedica dezastrul, dar cu sfaturile și cu ajutorul său ne-a ajutat ca evacuarea teritoriului să fie făcută în mod sistematic și strategic, fără pierderi însemnate și astfel a salvat pentru armata noastră multe resurse de apărare.

Cea mai laborioasă și fecundă activitate însă pe care a dezvoltat-o generalul Berthelot în interesul României, era în timpul refacerii după retragerea noastră pe Siret.

Moldova, care devenise leagănul durerilor și al mizeriei, care era mama înduioșată a Românilor adunați în sânul ei, acea Moldova care era Golgota suferințelor noastre naționale, zăcea sub grozava încercare a boalelor epidemice și a crizei de alimentație. Într-o astfel de atmosferă plină de jale, în care singura licărire erau lacrimile ce curgeau pe obrajii mamelor zdrobite, generalul Berthelot era un vulcan puternic în care clocotea și care împrăștia în jurul lui căldura mângâierii și a credinței într-o victorie sigură.

În această epocă de durere națională, generalul Berthelot a adus servicii imense cauzei românești.

Lipsa de alimente, care amărea populația, trebuia înlăturată. Generalul Berthelot a asigurat realimentarea României cu ajutoare primite din Franța, cari nu puteau fi aduse decât pe singura și lunga cale a Rusiei. Vedem deci, ce grea problemă era pentru țara noastră aprovizionarea și înzestrarea cu materiale de război.

Armata noastră decimată și obosită de mirosul sângelui vărsat pe drumul lung și greu al calvarului retragerii, trebuia reconsti-

tuită, instruită, familiarizată cu nouile metode de luptă și pregătită pentru revanșa finală. Și în această muncă de refacere, partea de leu a avut-o generalul Berthelot cu ofițerii din misiunea franceză, cari organizând o mulțime de școli de război, în cari se făcea instrucția individuală și pe unități atât a ofițerilor, cât și a soldaților noștri, și în cari se propunea radiotelegrafia, telefonica, semnalizarea cu rachete luminoase, manipularea mitralierei și a nouilor arme de luptă, au pregătit reînvierea și consolidarea armatei noastre, au pregătit ofensiva dela Mărăști și victoria dela Mărășești, au pregătit o Marna românească.

Ostașii noștri au fost transformați ca prin minune în luptători, cari puteau ține piept cu orice armate ale lumii. Moralul lor era ridicat, iar credința în biruința finală turnată în sufletele lor de generalul Berthelot se întăria tot mai mult, cu cât creștea în ei dorul de a recuceri pământul strămoșesc pângărit de ocupația dușmană.

Armata refacerii nu mai era armata primelor zile de război. Ea era o armată bine instruită și bine organizată. Iar în luna Mai 1917, când d-l Albert Thomas, ministrul de pe atunci al munițiilor în Franța, a venit în România să vadă starea în care se găsea frontul oriental, generalul Berthelot, mândru de opera sa, a putut să-i spună cu ocazia unei manevre arătând spre dorobanții noștri cari defilau cu atâta entuziasm și disciplină :

„Privește-i, par-c'ar fi soldați francezi !“

Era cel mai frumos titlu de laudă, pe care generalul Berthelot putea să-l dea ostașilor noștri.

* * *

Generalul Berthelot ne-a fost un mare ajutor și în aplanarea conflictelor cu aliații noștri ruși. Totdeauna era alături de noi, și totdeauna ne-a luat apărarea. Sentimentele prietenești ale Rușilor față de noi le cunoaștem din istorie. Ca totdeauna, Rușii căutau să tragă foloase din încurcătura noastră. Au adus numeroase armate în Moldova ca să înlocuiască pe front trupele române reduse și istovite de prea multele și grelele lupte. Gândul lor ascuns era desființarea complectă a noastră și ca să pună stăpânire pe pământul românesc. Fiind în număr foarte mare, Rușii predominau situația și cu îndrăzneala lor au mers așa departe, încât pretindeau comanda supremă a armatelor aliate și suprimarea Marelui

Cartier Român, atunci când România era un stat independent, când avea un rege iubit de popor și o armată națională obosită, dar vitează și neînfrântă. Și ca dovadă că acesta era scopul lor secret, este chiar faptul că Rușii cereau și comanda căilor ferate române, că desființau autoritățile române din delta Dunării și că mulți dintre ei își cumpărau chiar și case la Iași, par'că voiau să se instaleze acolo pe vecie, ba au insistat pe lângă ideea retragerii armatei române în Rusia, unde au și făcut pregătirile necesare pentru adăpostirea ei și au rezervat edificii chiar și pentru familia regală, pentru guvernul nostru și pentru parlamentul român. Frumoase scopuri urmăreau aliații noștri Ruși ? ! În dragostea lor sinceră vroiau să ne strângă în brațe așa de mult, încât să ne distrugă ! Dar n'au reușit, pentrucă România avea de partea ei pe generalul Berthelot, care ne-a sfătuit și ne-a încurajat, ca să rezistăm contra acestor încercări meschine, și la nevoie a intervenit în mod energic cu autoritatea sa ca să împiedice și să atrofieze tendințele de supremație ale aliaților noștri dela nord. Rușii văzând că Franța e alături de noi, au fost nevoiți să renunțe la planurile lor perverse. Totuși au reușit ca să ne convingă, ca tezaurul Băncii Naționale să fie transportat într'un loc sigur, la Moscova, de unde nici până astăzi nu l-am mai revăzut.

Vom vedea mai târziu ce pacoste a însemnat pentru noi alianța rusească și ce sprijin ne-a mai dat generalul Berthelot, mai ales atunci când ne-a ajutat să luptăm împotriva propagandei revoluționare care, încerca să se reverse asupra noastră din Rusia.

Ziceam că armata noastră refăcută cu ajutorul generalului Berthelot era gata pentru lupta de revanșă. În unire cu armatele rusești, am dat ofensiva generală contra Nemților, care ne-a adus victoria dela Mărăști. Trupele noastre înaintau glorios pe toată linia, dar ofensiva trebuia oprită din cauza defecțiunii frontului susținut de Ruși. Armatele rusești au suferit înfrângeri considerabile, astfel că dorobanții noștri erau nevoiți să intre în foc în locul rușilor cari se retrăgeau. În astfel de condițiuni victoria noastră nu era suficientă ca să putem continua ofensiva, ci trebuia să ne gândim la păstrarea și apărarea Moldovei care ne mai rămăsese. Trebuia să ne pregătim pentru o defensivă puternică, deoarece era de așteptat ca armata germană, văzând succesele lor contra Rușilor, să dea un contra-atac. Nemții într'adevăr au hotărât să treacă Siretul și să cucerească Moldova, plan pe care au vrut să-l

înfăptuiască cu o dublă ofensivă, una la sud cu armatele lui Mackensen și alta la Nord dinspre Bucovina, unde drumul era deschis în fața trupelor austro-ungare, cari înaintau în Galiția fără multă greutate, deoarece între timp armata rusească începuse să se descompună și să părăsească câmpul de luptă, fiind contaminată de ideile revoluției roșii, cari se răspândeau pe tot frontul.

Nemții au deschis ofensiva pe Siret cu 12 divizii față de 5 divizii românești. Trupele rusești din Moldova, cari n'au fost încă răpite de curentul bolșevic, ne-au dat ajutor, dar ce folos, că la prima lovitură au fost bătute. Și atunci, de odată a apărut pe întreg frontul în fața Nemților acea armată română, reinviată ca pasărea Phoenix din propria sa cenușă, despre care Mackensen credea că nu mai poate constitui nici o piedică în calea sa. Ori, ostașii noștri viteji i-au arătat la Mărășești și la Oituz că „*pe aicea nu se trece*“ Biruința noastră dela Mărășești și dela Oituz, a fost cea mai sublimă probă a efortului național și a vitejiei românești. Ea a fost hotărâtoare pentru soarta războiului și eșecul Nemților era atât de mare, încât însuși împăratul Wilhelm a venit pe frontul român la câteva săptămâni după această bătălie ca să se convingă personal de înfrângerea armatelor sale. Ce i-o fi spus mareșalului Mackensen cu această ocazie, numai el o putea ști, dar un lucru s'a văzut, că din acel moment Mackensen era disgrațiat.

Nu trebuie să uităm însă, că la această victorie, pe care a pregătit-o în mare parte și generalul Berthelot, au colaborat cu jertfa de sânge și frații noștri francezi, ofițerii și membrii misiunii franceze, cari au luptat cot la cot cu camarazii lor români. Mărășeștii sunt altarul înfrățirii veșnice între Franța și România și pe acest altar al gloriei românești s'a făcut legământul sacru și indisolubil între aceste două țări, pentrucă nimeni nu va mai putea să scoată din pământul acestui altar trupurile eroilor francezi, pe cari Franța ni le-a lăsat drept gaj al dragostei și al prieteniei sale. Pe acest altar va arde veșnica flacără de recunoștință, pe care neamul românesc a aprins-o și o îngrijește cu multă evlavie pentru memoria martirilor români și francezi deopotrivă.

Și în aceste momente de adâncă răscolire a sentimentelor, nu putem uita, că ridicarea entuziasmului la un grad înălțător în rândurile ostașilor dela Mărășești și Oituz, se datorește gloriosului nostru rege Ferdinand I-iul, care a stat în toiu luptelor în mijlocul

Statului-major pentru a examina situația ; se datorește curagioasei domnițe Regina Maria, îmbrăcată în haina albă a sorei de caritate, care sfidând primejdia obuzelor dușmane, stătea pe malul Siretului și-i mângâia pe soldații noștri răniți ; și se mai datorește celui principe viteaz, Regele Carol al II-lea de azi, care disprețuind pericolul gloanțelor amenințătoare, înainta tot timpul bătăliei până în tranșeele din prima linie, ca să îmbărbăteze pe acei ostași, cari astăzi îl servesc cu credință .

Victoria noastră dela Mărășești și Oituz ar fi fost decisivă pentru România, dacă aliații noștri ruși nu ne-ar fi trădat. Rușii zdrobiți de frământările interne ale revoluției roșii și demoralizați de înfrângerile suferite pe diferite fronturi, au propus mareșalului Mackensen încheierea unui armistițiu. Ori cât de tare să fi fost armata noastră pe pozițiile sale, un armistițiu separat între Ruși și Germani, însemna distrugerea noastră completă, deoarece România ar fi fost înconjurată numai de dușmani și izolată la mii de kilometri de aliații ei din Occident, cari nu-i mai puteau da nici un fel de ajutor, mai ales că și bandele de revoluționari ruși au început să ne cătacejă dinspre Unord și România (ru) și ea târâtă, vrând-nevrând, în tratativele de armistițiu care s'a încheiat la 9 Decembrie 1917 la Focșani. Aliații noștri nu puteau vedea cu ochi buni un armistițiu românesc, mai ales că prin acesta s'ar fi întrerupt lupta de uzură pe care o susținea armata română pe frontul oriental. Îndeosebi Clemenceau, care devenise între timp prim-ministrul Franței, era supărat pe contele Saint-Aulaire, ministrul plenipotențiar francez în România și mare prieten al nostru, care cunoscând situația reală în care se găsea țara noastră, a justificat necesitatea armistițiului român. Cu toate acestea, România era gata să-și salveze onoarea susținând lupta până la sfârșit, dar situația era de așa natură, încât însăși reprezentanții puterilor aliate la Iași, cari erau martorii oculari ai zburciumărilor noastre, au trebuit să recunoască și să constate printr'o notă internațională, că România și-a îndeplinit cu loialitate toate angajamentele sale. Și în aceste momente de grele eforturi, generalul Berthelot a stat iarăși alături de noi, ajutându-ne cu sfatul său și explicând guvernului francez că România și-a făcut pe deplin datoria. Iar noi am făcut din partea noastră și de data aceasta tot ce am putut pentru aliații noștri din Occident. Am pretins ca Germanii să nu-și poată mișca trupele lor de pe frontul nostru, ca astfel

să nu le dăm posibilitatea să-și transporte diviziile lor pe frontul de vest. Ca urmare a armistițiului, la 5 Martie 1918 s'au semnat la Buftea condițiunile preliminare de pace, cari au servit ca bază rușinosului tratat de București, prin care i-a fost impusă României o pace separată din partea Nemților. România n'a fost învinsă, ci trădată de proprii săi aliați. România n'a fost înfrântă, pentru-că în inima petecului de pământ ce i-a mai rămas fierbia încă focul credinței neclintite în reînvierea neamului românesc. Și acest foc era mereu alimentat până în momentul plecării sale, de către generalul Berthelot, care nu încetă să ne asigure de izbânda finală a cauzei pentru care a luptat alături de noi. Ne-a mângâiat și ne-a încurajat, zicând: „Naveți nici o grijă! Franța va lupta pentru voi“.

Pentru marele și neprețuitele servicii pe cari le-a adus generalul, Berthelot României în cele mai sângeroase și periculoase momente, parlamentul român din Iași în ședința sa solemnă ținută la 21 Mai 1917, l-a declarat de cetățean de onoare al României. Era cel mai puțin lucru ce putea România să-i dea aceuia în a cărui inimă băteau aceleași sentimente ca în ale noastre și care era predestinat de providența noastră națională, să devină mai în urmă eroul eliberării provinciilor alipite și a realizării României-Mari.

* * *

Condițiile păcii separate erau crude. Misiunea franceză trebuia să plece, Generalul Berthelot trebuia să ne părăsească. În ajunul zilei de despărțire, parlamentarii români s'au prezentat la generalul Berthelot și i-au dăruit ca suvenir un exemplar foarte rar al bibliei lui Șerban Cantacuzino, iar când Barbu Delavrancea i-a cetit adresa omagială, nimeni nu-și mai putea stăpâni lacrămile, iar generalul Berthelot profund impresionat n'a mai putut să răspundă, decât: „Franța nu va permite îngenunchierea României“. La 12 Martie seara era momentul dureros al plecării. Gara era ticsită de lume. Tăcerea și ceața, care învăluiau siluetele oamenilor acoperiți de negura întunerecului, întristau și mai mult atmosfera. Inimile tuturor erau copleșite de sentimente de grijă. Ce se vor face dacă le pleacă și această mângâiere, dacă generalul Berthelot nu va mai fi între ei? Un val de gânduri misterioase a trecut prin mintea fiecăruia, iar când muzica întonă Marseillesa și

Imnul Regal, toată lumea plângea. Plângea Regele, plângea Regina, plângea și ultimul soldat. Dar plângeau și francezii, pentru-că se despărteau de a doua lor patrie. Trenul s'a pus în mișcare. Lumea strigă: „Vive la France!“, iar cei cari pleacă răspund „Trăiască România-Mare“. Acordurile acestor strigăte se înălțau ca o rugăciune spre Ceriuri, iar de sus părea că se aude ecoul simfoniei redesteptării noastre naționale. Generalul Berthelot stătea pe scara vagonului său și cu o privire înduioșătoare și plină de dragoste i-a îmbrățișat pe toți concetățenii lui, cari au venit să-și ia rămas bun. Era vădit emoționat. Cu fața muțată în lacrimi și cu vocea înăbușită de durerea despărțirii n'a putut să zică, decât „la revedere“, dar în aceste cuvinte a spus atât de mult, încât toți l'au înțeles, toți au priceput că după această noapte tragică va trebui să se ivească pe orizontul nădejdilor și străduințelor seculare ale neamului românesc zorile zilelor glorioase ale înfăptuirii idealului național.

* * *

După plecarea misiunii franceze începe în istoria noastră epoca tristă a robiei sufletești. Guvernul național Brătianu-Take Ionescu demisionase, deoarece n'a vrut să intre în tratativele de pace umilitoare impuse de Mackensen. S'a constituit guvernul provizoriu al generalului Averescu, care la vre-o două săptămâni după semnarea păcii preliminară dela Buftea, și-a dat și el demisia, ca să-i facă loc guvernului Marghiloman, despre a cărui activitate n'ași vrea să mă ocup. O cunoaștem cu toții. Ba mai cunoaștem și o mică întâmplare petrecută cu Alexandru Constantinescu, unul dintre cei mai activi membri ai guvernului național, care a fost arestat timp de vreo 2 săptămâni de către guvernul Marghiloman, în urma trimiterii în judecată a fostului guvern Brătianu-Take Ionescu, pentru faptele sale naționale, cari trebuiau să fie pedepsite de către puterea răzbunătoare a Nemților. Cu ocazia interogării lui Alexandru Constantinescu, fiind acesta întrebat asupra datelor sale personale, și la chestiunea pusă de judecătorul român rămas în slujba Nemților, că ce profesiune are, Constantinescu îi răspunse cu fruntea ridicată și cu o mândrie impunătoare: „fost ministru în România-Mică și viitor ministru în România-Mare“.

În această epocă de jalnică guvernare, se plămădea focul revanșei, care creștea tot mai mult sub cenușa stinsă prin pacea

dela București. La suprafață totul părea liniștit, iar dedesubt în adâncul tainelor sufletești ale neamului nostru totul fierbea. În țară acest foc era alimentat de Ion I. C. Brătianu și de ceilalți frunțași ai vieții noastre publice, cari s'au adunat sub steagul patriotismului său, iar în Franța de generalul Berthelot, de misiunea universitară română și de Take Ionescu care a părăsit țara.

Generalului Berthelot și acestor români pribegi, cari făceau un adevărat apostolat în străinătate pentru cauza românească putem să le mulțumim că Franța și ceilalți aliați ai noștri ne-au înțeles situația deplorabilă în care am ajuns fără voia noastră și că făcându-ne toate onorurile cuvenite unei națiuni eroice, ne-au încurajat la o rezistență sufletească și ne-au asigurat că armistițiul și pacea separată nimic nu va scădea și nu va știrbi din angajamentele internaționale ce și le-au luat cu privire la realizarea idealului nostru național.

În timpul acesta pe frontul de vest războiul a trecut în faza sa cea mai crâncenă, dar și decizivă. Puternicele ofensive germane purtate de o armată cu un efectiv de peste un milion de oameni, erau rând pe rând respinse de armatele aliate. Și în aceste bătălii generalul Berthelot și-a câștigat noi titluri de glorie.

Franța pregătea lovitura finală. Armatele aliate s'au regrupat și reorganizat sub comanda unică a mareșalului Foch și au fost întărite cu cele mai perfecte mijloace de luptă, pe cari le-a născocit cu o superioritate ingenioasă creerii tehnicei aliate. Marea ofensivă s'a deschis în Iulie 1918, iar aliații cu puteri coordonate au străpuns frontul german pe toată linia. Văzduhul era în fierbere. Mulțimea avioanelor aliate au întunecat pământul, iar acesta gemea sub greutatea tancurilor cari înaintau pretutindeni și se vârau până în inima dușmanului. Infrângerea germană era sigură.

Generalul Berthelot, care luase parte ca comandant al armatei a cincea la a doua bătălie dela Marna și a ținut piept dușmanului la Reims, fu trimis din nou în Orient, de data aceasta în Balcani, ca să organizeze armata aliată dela Dunăre și să dea grozava lovitură din spate trupelor lui Mackensen. Această înaltă și grea misiune nici nu putea fi încredințată altuia, decât acestui mare și sincer prieten al nostru, care trăise și suferise împreună cu neamul nostru și care purta destinul istoriei, ca să devină salvatorul României.

La sfârșitul lunii Octombrie, primul ministru al Franței Cle-

menceau, trimite o solie lui Ion I. C. Brătianu, ca să se pregătească pentru reintrarea în războiu, căci generalul Berthelot sosește. Cuvântul Franței era adus de d-l Victor Antonescu, care fusese trimis la Iași cu aeroplanul. Aliații nu vroiau să cunoască în România decât doi factori; în relațiile politice pe Ion I. C. Brătianu și în relațiile militare pe generalul Prezan. Față de guvernul oficial al lui Marghiloman nu aveau decât raporturi impuse de protocolul diplomatic. Era natural deci ca Clemenceau să se adreseze aceluia care reprezenta cea mai formidabilă personificare a sufletului românesc.

Dezagregarea și înfrângerea fronturilor dușmane se face cu o iuțeală de fulger. Generalul Franchet d'Espèrey sparge frontul bulgar, căruia îi urmează armistițiul dela Salonic. Turcia fiind astfel izolată de aliații ei, e nevoită să capituleze. Drumul Bosforului se deschide, iar puterile centrale se tem de o lovitură dinspre Marea Neagră. Italia la rândul ei câștigă o serie de bătălii decizive contra trupelor austro-ungare, cari erau deja contaminate de fermentii revoluției lui Károlyi. Armatele germane erau deja demoralizate, soldații nu mai vroiau să se bată și o singură dorință plutea pe buzele lor: să se facă pace cu orice preț.

În ziua de 6 Noembrie 1918 Berthelot concentrează armata aliată pe Dunăre și se pregătește ca să spargă drumul spre Moldova și să dea mâna din nou cu aceia, cari îl așteptau ca pe un mântuitor național. În aceiași zi guvernul Marghiloman este concediat și în locul lui se constituie guvernul generalului Coandă. După patru zile la 10 Noembrie, o zi memorabilă și de mare însemnătate în istoria noastră, generalul Berthelot trece Dunărea la Giurgiu, iar Regele Ferdinand ordonă mobilizarea armatei române.

Dela Giurgiu generalul Berthelot trimite următoarea proclamație către Români:

„La arme Români!! La arme Români!! Trupele franceze trec astăzi Dunărea pentru a vă ajuta să vă eliberați de jugul, sub care inamicul credea să vă îngenucheze. De opt luni de zile ați fost cu toții în măsură de a judeca brutalitatea inamicului care vă socotea în puterea lui. Voi mai cu deosebire, oameni din Oltenia și Muntenia, care de doi ani de zile ați suferit ocupația, ați putut constata obrăznicia și barbaria dușmanului care se numește civilizat. Germanii au pustiit câmpiile voastre și au goit staulele voastre, au prădat casele voastre, au așezat robia și foametea la vetrele

voastre, ferm hotărâți, ei însuși au spus-o, să nu vă lase decât ochii pentru a plânge. Ceasul răzbunării, sau mai bine zis ceasul dreptății a sunat; învins pretutindenea acolo unde nu este zdrobit, dușmanul este pretutindeni pus pe fugă. Clipa a sunat de a arde zdreanța de hârtie care ne-a fost adusă la București.

Soldați! Batalioanele voastre să se unească cu ale noastre.

Țărani, sculați-vă și luați armele împotriva cotropitorului. Acesta este apelul patriei Române pentru care voi ați suferit. Acesta este apelul guvernului vostru care a jertfit totul pentru „Marea Românie”. Acesta este apelul strămoșilor, a umbrei lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Mircea cel Bătrân. Acesta este strigătul feciorilor și fraților voștri căzuți cu glorie pe câmpul de bătălie dela Oituz, Mărăști și Mărășești și pretutindeni unde a fost nevoie de apărarea pământului. Iară mâine veți putea vedea steagul englez și tricolorul francez fâlfâind alături de tricolorul vostru, la puternica suflare a victoriei și libertăți.

Sculați-vă frați Români și aruncați-vă asupra dușmanului! “

(ss)-BERTHELOT

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am reprodus această proclamație care a fost aruncată de avioanele franceze în mii de exemplare asupra Bucureștilor, ca o ploaie binefăcătoare și dătătoare de viață nouă, deoarece din rândurile acestei proclamații putem vedea foarte bine ce sentimente vibrau în inima generalului Berthelot.

Armata română mobilizată și renăscută în Moldova, pornise cu o însuflețire de nedescris ca să izgonească pe dușman de pe acest pământ pe care l-a pângărit prea mult cu complicitatea și slugărnicia unor inconștiențe românești. Iar armata lui Berthelot se grăbea să-și îndeplinească promisiunea pe care a făcut-o comandatul ei când a trebuit să părăsească țara spunând acele cuvinte semnificative: „La revedere“.

Distrugera completă a armatei lui Mackensen ar fi fost sigură, dacă la o zi după reintrarea noastră în război nu s'ar fi semnat armistițiul general, care oprea continuarea operațiilor pe toate fronturile.

Nemții au fost scoși din țară, iar la 1 Decembrie 1918, când la Alba-Iulia neamul românesc din Transilvania și Banat și-a rupt lanțurile robiei seculare și a pecetluit cu voința lui liberă unirea necondiționată și veșnică cu România, în aceiași zi măreață Re-

gele și Regina României, călare alături de generalul Berthelot, au reintrat în fruntea armatei noastre viteze în capitala țării. Bucureștii și-au lepădat haina cernită a doliului și deșteptați ca dintr'un vis urât, s'au înbrăcat în vesminte de mare sărbătoare. Străzile erau arborate cu drapele naționale și împodobite cu flori, cari îți făceau impresia pitorească a unei grădini ce se deschidea în fața Suveranilor. Era praznicul reînvierii gloriei străbune și sărbătoarea făuririi celui mai mare act al neamului românesc. Acei cari aveau fericirea să asiste la aceste momente istorice, erau cuprinși de fiorul amețitor al însuflețirii nemărginite. Lacrămile curgeau din ochii tuturor ca niște mărgăritare sclipitoare, dar de data aceasta nu mai erau aceiași lacrimi de durere ca în momentul plecării generalului Berthelot, ci erau lacrămii bucuriei naționale. Cea mai mare satisfacție sufletească o avea generalul Berthelot, a cărui inimă de francez și de român în același timp se scâldea în baia abondentă a sentimentelor de fericire, pentru-că și-a văzut rodul muncii sale pe deplin înfăptuit. Generalul Berthelot și-a făcut datoria sa atât ca erou francez, cât și ca patriot român. Iată de ce ne închinăm cu atâta recunoștință în fața memoriei aceluia, care a știut să întruchipeze într'o singură persoană și într'o singură voință, două idealuri: cel francez și cel român, și a știut să le ducă la izbânda lor finală contopindu-le în victoria justiției internaționale și a dreptății popoarelor.

* * *

Noi cei de dincoace de Carpați îi datorăm generalului Berthelot o recunoștință dublă. În afară de recunoștința ce i-o datorește neamul românesc, noi îi mai suntem recunoscători pentru-că a făcut posibilă dezrobirea noastră cu un ceas mai de vreme. De aceea se pot vedea în multe birouri publice fotografia generalului Berthelot purtând titlul de „eliberatorul Transilvaniei“.

Armata română a trecut Carpații, ca să-și îndeplinească sfânta misiune seculară ce i-o impunea memoria celor 800.000 de martiri români ce și-au jertfit viața pentru realizarea unui ideal scump. Dar armistițiul separat ce l-a încheiat generalul Franchet d'Esperey cu Ungurii la Belgrad în ziua de 13 Noembrie, probabil fiind dezorientat asupra evenimentelor din România, i-a tăiat drumul înaintării armatei noastre tocmai pe linia Mureșului, care era fixată ca linie demarcațională. S'au început multe tratative între generalul

Franchet d'Espérey și între comandamentul nostru pentru a obține permisiunea de a trece Mureșul. Și această permisiune a fost acordată la intervențiile insistente ale generalului Berthelot. Armata română a trecut Mureșul și a intrat rând pe rând în orașele Ardealului, cari se întreceau în a face primiri cât mai pompoase dorobanților mult așteptați.

Totuși aliații ne-au fixat o nouă linie demarcațională pe care armata noastră nu avea voie să o depășească, și această linie era departe de hotarele etnice ale poporului nostru. Urmărilor erau funeste. Românii rămași în afară de linia demarcațională au suferit cel mai năpraznic martiraj și atrocitățile cele mai crude din partea bandelor bolșevice ale regimului lui Bela Kun, care pusese stăpânire pe cârma Ungariei. Maghiarii întrebuițau toate mijloacele pentru recucerirea Transilvaniei, pe care o considerau ca pe cea mai valoroasă piatră din coroana Sfântului Ștefan. Armata română nu putea sta indiferentă față de această stare de lucruri. Incurajată de generalul Berthelot, care îi dădea un ajutor tacit ca să nu-și tragă asupra sa nemulțumirile primului ministru francez, care ținea morțiș la respectarea liniei demarcaționale, supranumită și linia Clemenceau, armata română a ridicat arma dela picior și a înaintat pâna la Tisa ca să desăvârșească opera întregirii neamului românesc. Iar când bandele lui Bela Kun au deschis ofensiva, armata noastră fără să mai țină cont de intervențiile conferinței de pace, care nici nu putea cunoaște adevărata stare de lucruri de aici, sprijinită numai pe sfaturile și pe aprobarea generalului Berthelot, a dat lovitura de moarte acestor bande bolșevice scăpând pe unguri de regimul păcătos al lui Bela Kun. Dorobanțul român a intrat în Budapesta și ca un semn de sfidare față de orgoliul maghiar, și-a încălțat opinca țărănească și s'a urcat până sus pe vârfurile Parlamentului de pe malul Dunării ca să înfigă drept în inima Ungariei tricolorul românesc. Dorobanțul nostru n'a mai așteptat ca dreptatea să vină dela Conferința de pace, căci prea venea încet, ci bazându-se pe vitejia sa și pe încurajările generalului Berthelot, a lichidat singur procesul secular între neamul românesc și între Unguri. Armata română n'a făcut altceva, decât a întors vizita mosafirilor nepoftiți din București. Și dacă Aliații na'r fi intervenit cu toată energia, dorobanțul nostru și-ar fi continuat drumul și mai departe. Tricolorul românesc, care fâlfăia

splendid pe turnul Parlamentului din Budapesta, era simbolul biruinții definitive și a făuririi României-Mari.

Iată dar de ce îi datorează Transilvania generalului Berthelot o recunoștință dublă, căci fără ajutorul lui dezrobirea noastră nu s'ar fi făcut cu un ceas mai de vreme. Românii din Transilvania l-au adorat pe generalul Berthelot, iar acum după moartea sa ei poartă în inima lor o venerațiune veșnică memoriei sale nepieritoare. Imi aduc aminte de vizita ce a făcut-o generalul Berthelot poporului român din Ardeal, imediat după sărbătorile Crăciunului din 1918 cutreerând toate orașele și examinând situația neamului românesc de dincoace de Carpați. Pretutindeni era primit de zecile de mii de țărani, cu coruri, cu fanfare, cu steaguri și cu flori. Era o primire ce numai unui suveran i-se cuvenea. Cu toate acestea, generalul Berthelot a rămas și cu o suvenire dureroasă din această vizită a sa, dureroasă și pentru el, dar și pentru noi. La Arad, când automobilul în care stătea generalul Berthelot, înconjurat de banderii de călăreți cari îi făceau gardă de onoare, înainta sub sunetele înflăcărate ale muzicii pe bulevardele principale, deodată s'a deschis un foc de arme asupra acestui cortegiu, care cădea ca o ploaie torențială din ascunzișurile geamurilor dela etaje. Erau gloanțele de bună primire ale Ungurilor, cari au reușit să înmulțească lista martirilor noștri. Unul dintre aceste gloanțe, probabil destinate generalului Berthelot, a izbutit să-l omoare pe șoferul său. Această suvenire este într'adevăr dureroasă, dar cel puțin a avut ocaziunea și generalul Berthelot ca să se convingă de sentimentele Ungurilor.

* * *

Pentru a termina, nu vreau să mai întind seria faptelor și a serviciilor ce le-a adus generalul Berthelot neamului românesc. Ele sunt prea multe și prea mari. O parte a recunoștinței românești față de generalul Berthelot s'a manifestat prin donațiunea din partea Statului a unui domeniu în comuna Farcadin din județul Hunedoarei, astăzi comuna General Berthelot, o moșie cu care România a ținut să-l împroprietărească pe marele său cetățean de onoare. Pe această moșie venea generalul Berthelot în fiecare an ca să se odihnească sub cerul senin și în mijlocul poporului recunoscător al României. Aici se simțea ca acasă la el. Aici în adâncul maselor țărănești se brodau cele mai frumoase

flori ale legăturii între cele două popoare, aici se cimenta fundamentul construcției sufletești ale înfrățirii franco-române. Spiritul de generozitate și dragostea nețărnută ce o avea generalul Berthelot pentru poporul român, l-a făcut ca această moșie să o lase prin testament Academiei Române împreună cu toate venitele ce le-a adus această moșie decând i-a fost donată, venite pe cari generalul Berthelot în loc să le folosească pentru el, le-a adunat într'un fond. Din veniturile acestui fond și ale moșiei, Academia Română, conform dorinței marelui dispărut, va avea să distribuie burse de studii tinerilor ofițeri sau copiilor de ofițeri, sau acelor descendenți ai eroilor morți pentru realizarea uniunii naționale române, cari vor să-și continue studiile în vreo Universitate sau școală din Franța.

* * *

Generalul Berthelot și-a îndeplinit misiunea și datoria așa, după cum i-a dictat'o inima sa de francez și de român în acelaș timp. Dar sămânța muncii sale a dat roade mult mai mari și mai prețioase, decât ni le-am fi putut închipui. Și cel mai important rod, este înrădăcinarea sentimentelor de iubire și de recunoștință față de Franța până în cele mai adânci straturi ale poporului român. Înainte de război cunoașterea Franței și a civilizației franceze era așa zicând un monopol al claselor conducătoare din Vechiul Regat, cari erau direct inspirate de directivele politice, legislative și culturale ale Parisului. În școlile din Transilvania nu se învăță nici măcar limba franceză, care părea pentru sistemul de învățământ maghiar ca o materie superfluă. Astăzi însă, datorită misiunii franceze venită în mijlocul poporului nostru în frunte cu Generalul Berthelot, Franța nu numai că este bine cunoscută, dar este adorată de tot neamul românesc. Țărănimea noastră, îmbrăcată în haine de ostași, luptând alături de eroii pe cari ni i-a trimis Franța, a avut ocaziunea să împartă cu aceștia toate bucuriile și toate suferințele lor, a avut prilejul să se convingă de nobleța sufletului francez în care vibrează aceleași idealuri și aceleași sentimente ca în sufletul neamului românesc. Primirea impunătoare a Generalului Berthelot în Transilvania este cea mai vie dovadă despre simțimintele pe cari le nutresc Românii de dincoace de Carpați pentru marele popor francez. În aceste sentimente ale neamului românesc și în acest suflet recunoscător al poporului nostru

trebuie căutată baza cea mai solidă și neperitoare a înfrățirii franco-române. Generalul Berthelot a fost acela, care a pus piatra fundamentală a uniunii sufletești între poporul francez și neamul românesc, uniune care valorează mult mai mult decât orice tratat de alianță. Și cu această operă a sa, Generalul Berthelot a servit deopotrivă Franța, și România. Poporul nostru îi va rămâne veșnic recunoscător, iar amintirea Generalului Berthelot va fi pentru generațiile de mâine cel mai expresiv simbol al înfrățirii între aceste două popoare.

Dr. Aurel Cosma-junior.

Timișoara, la 28 Ianuarie 1932.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBLIOTECA UNIV

0260 25. XI. 1932

CLUJ